

PREMENY

BRATISLAVY

PREMENY

BRATISLAVY

Anton Šmotlák, st. / Ľubomír Deák

Vyšlo s finančným príspevkom Nadácie mesta Bratislava.

Za pomoc a podporu pri vzniku knihy chcem poďakovať manželke Ivke Deákovej, Antonovi Šmotlákovi ml., Viktorovi Ozábalovi, Mariovi Vargovi a portálu PamMap.

Lubomír Deák

Premeny Bratislavy

1. vydanie, 2022

Historické fotografie: Anton Šmotlák, st.

Súčasná fotografie: Lubomír Deák

Text: Ján Lacika

Editor: Daniel Kollár

Jazyková úprava: Rút Facunová

Dizajn a typografia: Marianna Lázníčková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4 B, 841 04 Bratislava,

tel.: +421 (2) 446317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 366. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-146-3

Slovo na úvod

Fotografa Tonka Šmotláka som poznal osobne. Vždy, keď sme sa stretli, úctivo sme sa pozdravili, prehodili zopár slov, pričom on bol typ človeka, ktorý skôr brzdil žviálnu komunikáciu, akoby ju rozvíjal. Bol to málovravný človek, ktorý sa vždy vyskytoval tam, kde bolo treba loviť zaujímavé zábery. Známa postava, ktorú ste zazreli diskkrétne sa pohybovať na výstavách, v divadlách či na kultúrnych podujatiach.

Jeden z tých cenných ľudí, ktorý sa nehral na veľkého umelca, nehrnul sa do centra pozornosti, ale vždy odvádzał vynikajúcu štandardnú a profesionálnu robotu. Tonko Šmotlák nikdy nepriniesol do divadla fotky, ktoré by boli tmavé či veľmi presvetlené alebo neostre a bola radosť brať ich do rúk a prezeráť si ich jednu za druhou a potom určiť, ktoré vybrať do vitrín, prípadne publikovať v novinách či vo farebnej tlači. Skrátka naslovovzatý profík, majster svojho remesla. Pripomínam, že to boli časy, keď sa fotilo prevažne na „enderácke“ filmy zn. Orwo, málokedy na oveľa kvalitnejší Kodak či Fuji.

Ale Tonko Šmotlák fotil aj Bratislavu a zanechal za sebou množstvo fotografií historickej a najmä dokumentárnej hodnoty. Zostali po ňom obrázky, na ktorých vnímame ešte tú starú, „prešpurskú“ Bratislavu a vyvolávajú v nás sentimentálne pocity. V Bratislave padlo za obeť mnoho budov, uličiek, dokonca celých častí, z ktorých niektoré možno nemali význam ako pamiatky, ale určovali ráz tohto mesta. Áno, Bratislava, na rozdiel od tej starej, stratila a aj dodnes stráca svoj ráz. Svoju historickú vrstevnatosť.

Zmizla nielen Vydrica, staré mestské pivovary, uličky, ktorými ste sa mohli túlať, petržalské futbalové štadióny, parčíky, takže dnes zostali zo starej Bratislavy iba zlomky. Tonko Šmotlák vlastne nevdojak dokumentoval to pôvodné, čím bolo naše hlavné mesto originálne. Bratislava stratila časť svojej mestskej originality a dnes hľadá svoju novú tvár. O tom je aj táto knižka.

Jej autor, Ľubomír Deák vzišiel z radov nadšencov, ktorí milujú najmä tú starú Bratislavu. Jeho zámerom je porovnať to, čo bolo, s tým, čo je, nafotiť tie isté miesta ako vyzerali kedysi a ako vyzerajú dnes, poskytnúť priestor na premýšľanie, či sa ten slovenský živel, ktorý vstúpil do trojjazyčnej Bratislavy, nechoval k jej histórii príliš necitlivo. Ale aj naopak, či netreba príliš ľutovať aj veci, ktoré bránili jej prerodu na väčšie mesto. Je to výborná kniha na zamyslenie či zaspomínanie. A to nielen pre pamätníkov, ale aj pre súčasníkov, aby si uvedomili, v akom meste žijú a čo všetko tu bolo pred nimi. Lebo Bratislava, jej celé časti (najmä Petržalka), je vlastne preformátované mesto. Rozrástla sa, zväčšila, je v nej ruch ako v okolitých väčších mestách a ten zázračný romantický pokoj, ktorý v nej vládol v minulosti, sa akoby navždy vyparil.

Spomínať treba, ale zbytočné je plakať. Ľubomír Deák citlivo porovnáva starú Bratislavu s dnešnou. Vítam túto knihu, ktorá osloví nielen „Starobratislavčanov“, ale aj tých, ktorí sa v nej usídľujú a môžu v nej nájsť mnoho zaujímavých poznatkov svedčiacich o tom, že Bratislava, historická i novodobá, bola a je krásnym pridunajským mestom, a to aj napriek tomu, že prežila niekoľko zničujúcich zásahov.

Kamil Peteraj

Slovo autora

Už ako malého chalana ma zaujímali staré fotografie Bratislavy, na ktorých boli zachytené už neexistujúce domy a ulice. Dnes sú na týchto miestach iné budovy alebo mosty, a tak sa mesto neustále mení. Táto myšlienka ma natoľko zaujala, že som začal vyhľadávať rôzne staré fotografie a snažil sa urobiť zábery z rovnakého miesta. Veľakrát som musel hľadať dané miesto v starých mapách a iných dokumentoch. Bola a stále je to pre mňa veľká výzva a stal sa z toho môj koníček.

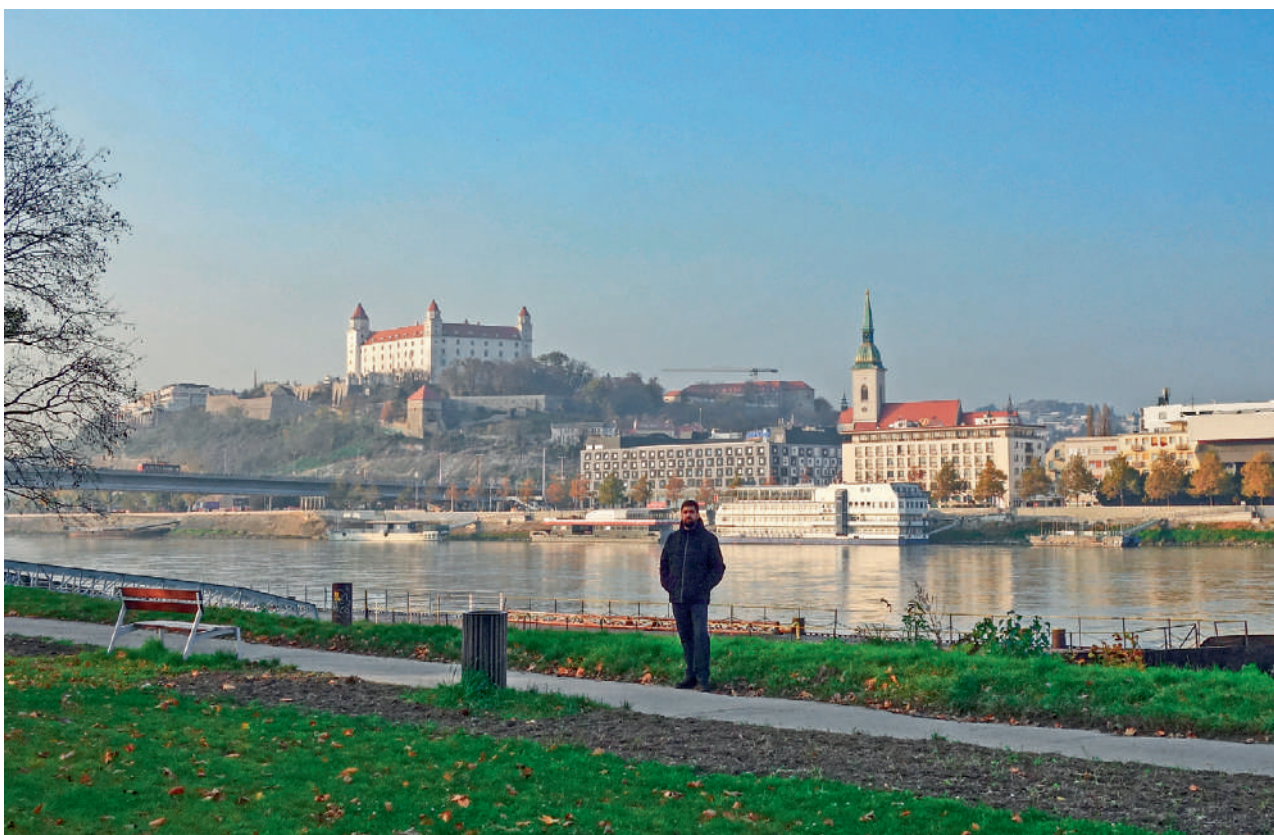
V roku 2017 som založil stránku Bratislava a jej Premeny, na ktorej uverejňujem moje porovnávacie fotografie. Chcel by som touto cestou poďakovať všetkým nadšencom, s ktorými spolupracujem na vytváraní našej webovej stránky, ako aj pri aktivitách nášho občianskeho združenia.

V auguste 2020 som pripravoval prezentáciu porovnávacích fotografií, kde som chcel pridať aj spomienkové video k 100. výročiu narodenia fotografa Antona Šmotláka, ktorý je pre mňa veľkým vzorom. Oslovil som preto jeho syna Antona Šmotláka ml. a predostrel mu môj nápad – vytvoriť spomienkové video k nedožitému okrúhlemu jubileu jeho otca. Tak sa začala naša spolupráca a tu niekde sa zrodila myšlienka vytvoriť knihu s porovnávacími fotografiami. Po roku priprav sa podarilo sen zrealizovať a kniha je na svete.

Rád by som vám v nej priblížil, ako sa mení naše mesto. Nemám v úmysle súdiť a ani riešiť, či k lepšiemu alebo horšiemu. Budem rád, keď si spolu so mnou zaspomínate a pripomeniete miesta, ktoré odvíjal čas. Dúfam, že vás táto kniha zaujme a budete aj naďalej porovnávať bratislavské zákutia nielen v nej, ale aj na našej internetovej stránke Bratislava a jej Premeny.

Ľubomír Deák

Tyršovo nábrežie (1959)

Dunajské nábrežie

Na Dunaji (1955)

Bratislavský hrad bol odjakživa výraznou krajinnou dominantou a to aj vtedy, keď ho v roku 1811 devastujúco zničil veľký požiar. Silueta ozrutnej hradnej zrúcaniny bola viditeľná zďaleka a ako súčasť typickej krajinnej scenérie spolu s riekou Dunaj patrila medzi najfotografovanejšie miesta Bratislavy. Ťažko možno chápať zábery úradníkov, ktorí v štyridsiatych rokoch minulého storočia odobrili zámer hrad asanovať a nahradiť ho moderným komplexom budov univerzity. V roku 1941 bola dokonca vypísaná medzinárodná architektonická súťaž, avšak tento šialený projekt sa vďaka ťažkým vojnovým časom nepodarilo realizovať. Fotografia z leta roku 1955 síce zachytila hrad ešte v pôvodnom dezolátnom stave, ale v tom čase už dva roky prebiehali prípravné práce na záchranu tejto významnej kultúrnej pamiatky. Priaznivý príbeh Bratislavského hradu sa, žiaľ, nezopakoval pri jeho podhradí.

Na Dunaji (2020)

Fotografia z roku 2020 ukazuje, akou extrémnou metamorfózou za viac ako polstoročie prešla klasická krajinná scenéria s Dunajom a Bratislavským hradom. Z petržalského brehu rieky powyše Mosta SNP vidno výsledky dvoch celkom odlišných príbehov. Hlavný hradný palác a južné opevnenie so Žigmundovou bránou takpovediac vstali z popola ako bájnny vták Fénix, zatiaľ čo staré dunajské nábrežie zo záberu celkom zmizlo. Ak by sme snímku zopakovali po niekoľkých rokoch, bola by opäť celkom iná, pretože je len otázkou krátkeho času, kedy sa vyprázdnený priestor medzi hradom a Dunajom opäť zaplní domami novej Vydrice, ktorá bola v roku 2020 v prvých fázach výstavby.

Na Dunaji (1959)

Obľúbenou kratochvíľou Bratislavčanov bolo odjakživa kúpanie sa v koryte rieky Dunaj. Dokumentuje to aj historická snímka z pravého brehu vodného toku v úseku koryta Dunaja približne na úrovni Zimného prístavu. Zatiaľ čo ľavý breh pri prístave je nárazový a zrýchlené prúdnice vody ho na vonkajšej strane ohybu podomieľajú, pravý breh rieky ležiaci na vnútornej strane ohybu je plný nánosov a spomalené prúdy rieky tu ukladajú mocné lavice štrku. Pozvoľné klesanie štrkového dna koryta umožňovalo za nižšieho stavu hladiny rieky pomerne bezpečné kúpanie na atraktívnom prírodnom kúpalisku. Ak Dunaj stúpol a prúd riečnej vody sa príliš zrýchlil, mali kúpaciačtí Bratislavčania alternatívu v podobe neďalekého populárneho letného kúpaliska Lido postaveného v roku 1928.

Na Dunaji (2020)

Podľa fotografie z roku 2020 je zrejmé, že okrem šialených hazardérov a samovrahov sa žiaden človek na tom istom mieste v Dunaji (ako vidno na snímke na strane 10) neokúpe. Prírodný breh so štrkovými lavičkami prešiel razantnými úpravami. Nahradil ho strmý svah vytvorený z navážky veľkých kamenných blokov, ponad ktorý od roku 2005 vedie konštrukcia Mosta Apollo. Žiaľ, nezaplávame si ani na spomínanom kúpalisku Lido, ktoré fungovalo do začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia. Ponovembrové snahy o jeho obnovenie vyšli nazmar a definitívne ich prekazila výstavba piateho bratislavského mosta cez Dunaj, ktorý vedie ponad veľký bazén v areáli kedysi obľúbeného cieľa bratislavských rekreantov.

Na Dunaji (1959)

Na žánrovej snímke z roku 1959 sa vrátíme na pravý breh Dunaja o niekoľko desiatok metrov nižšie po prúde toku ako na fotografii na strane 10. Za dvojicou šantiacich dievčat vo vlnách veľtoku vidno protiľahlý úsek s objektmi bratislavského Zimného prístavu a naľavo od nich nad horizont vyčnievajú komíny v priemyselnom areáli medzi centrom mesta a Zimným prístavom. Ak by sme z tohto miesta urobili snímku pred 6. jūnom 1944, mala by oveľa „priemyselnejší“ charakter. Za budovou skladu s hviezdou by bolo vidno bratislavskú rafinériu Apollo. Po jej zbombardovaní sa priemyselná štvrť zredukovala na Kablo, Gumon a tepláreň.

Na Dunaji (2020)

Na fotografii zhotovenej na rovnakom mieste v roku 2020 nezostalo z tejto časti priemyselnej Bratislavy v podstate takmer nič. Z objektov na snímke z roku 1959 majú len dve budovy Zimného prístavu nezmenený vzhľad a medzi nimi stojí výrazne prestavaná budova Dopravného úradu. Ostatné budovy na snímke sú nové a boli postavené prednedávnom ako súčasť nového mestského centra Bratislavy. Prvou lastovičkou medzi výškovými budovami tejto štvrte bola budova Presscentra dokončená v roku 1984. Dnes sa nazýva Tower 115. Žeriavy pred ňou sú predzvesťou toho, že jej vyrastá vážny konkurent, prvá výšková budova na Slovensku, ktorá sa svojimi parametrami môže označiť za mrakodrap. Eurovea Tower, vysoká 168 metrov, bude stáť medzi nákupným centrom Eurovea (mimo záber) a Mostom Apollo (celkom vľavo).

Klokočova ulica (1955)

Klokočova ulica bola v roku 1955 miestami zdvojenou prašnou cestou ležiacou na korune hrádze a viedla od Starého mosta (vtedy Mosta Červenej armády) okolo kúpaliska Lido do Ovsíšťa. Mokré lúky okolo nej sa dlhodobo využívali ako cvičisko ženijného vojska. Riedky les vtedy nezabraňoval výhľadu na Dunaj so Starým mostom. Klokočova ulica bola prístupovou komunikáciou do najchudobnejšej štvrte starej Petržalky nazývanej Elýzium. Povodňami pravidelne ohrozovaná skupina biednych domov je zakreslená na mape z roku 1950, v novších mapách však už chýba.

Klokočova ulica (2020)

Niekdajšie lúky okolo Klokočovej ulice do roku 2020 poriadne zarástli bujnou vegetáciou prosperujúcou bez prispenia človeka. Vďaka nej dnes môžu cyklisti využívať cyklotrasu vedúcu po korune pravobrežnej protipovodňovej hrádze Dunaja. K niekdajšiemu Lidu sa po nej dnes nedostaneme, pretože na mieste obľúbeného letného kúpaliska je predmostie Mostu Apollo. V porovnaní s rokom 1955 však na severnej strane Klokočovej ulice pribudla budova Vodáckeho klubu Dunajčik a Bufet Lido (mimo záber).

Starý most (1944)

Oblúk nad stredovým poľom mosta prezrádza, že je najstaršou podobou Starého mosta, ktorý koncom roka 1890, ako prvý pevný most, preklenul koryto Dunaja na bratislavskom úseku rieky. Pôvodne sa volal Most Františka Jozefa. Po prevrate ho premenovali na Štefánikov most. Fotografia zhotovená z petržalského brehu Dunaja vznikla niekoľko mesiacov pred aprílom 1945, keď ho nemecké vojsko ustupujúce pred Červenou armádou zničilo. Ruskými vojakmi novopostavený most už spomínaný oblúk nemal. Bol vybudovaný na zachovaných kamenných pilieroch ako provizórium, ktoré však vydržalo až takmer sedem desaťročí. Napravo od mosta vidno rozmernú budovu Finančného riaditeľstva postavenú v roku 1932 na vtedajšej Prístavnej ceste (dnes Pribinova ulica). V socialistickej ére slúžila ako sídlo krajského národného výboru.